

Μηχανισμοί αντοχής των μικροβίων στα αντιβιοτικά

Λεμπέση Ευαγγελία

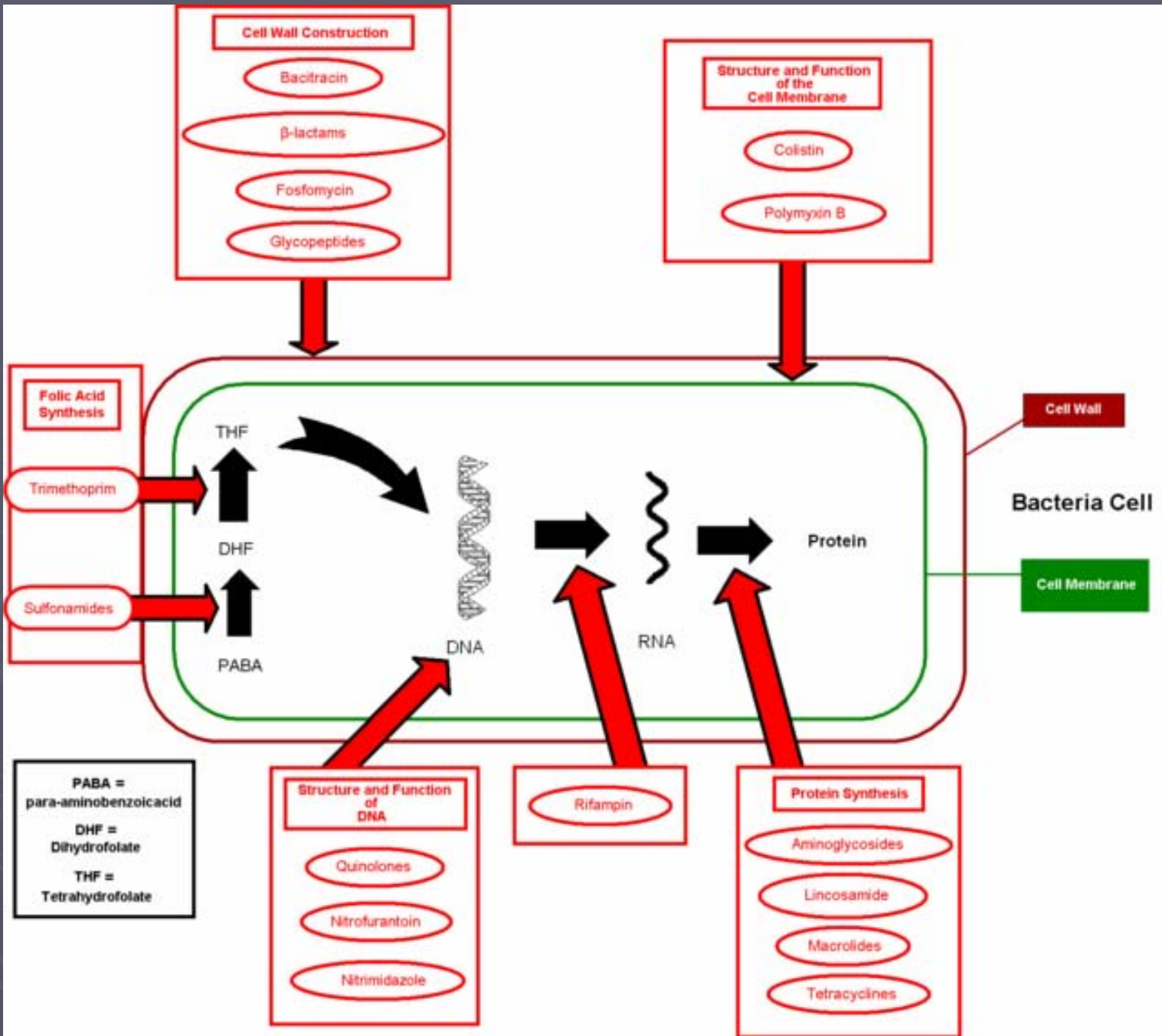
Αν. Διευθύντρια Μικροβιολογικού Εργαστηρίου Ν.
Παιδων Αθηνών "Π. & Α. Κυριακού"

Ταξινόμηση αντιβιοτικών

- ▶ β-λακταμικά
  - Πενικιλίνες
  - Κεφαλοσπορίνες
  - Μονοβακτάμες
  - Αναστολείς β-λακταμασών
- ▶ Αμινογλυκοσίδες και Αμινοκυκλιτόλες
- ▶ Κινολόνες
- ▶ Μακρολίδες
- ▶ Κετολίδες
- ▶ Τετρακυκλίνες και Γλυκυλκυκλίνες
- ▶ Λινκοσαμίδες
- ▶ Γλυκοπεπτίδια και Λιποπεπτίδια
- ▶ Στρεπτογραμμίνες
- ▶ Οχαζολιδινόνες
- ▶ Σουλφοναμίδες και τριμεθοπρίμη
- ▶ Πολυπεπτίδια
  - Πολυμυξίνες
  - Βακιτρακίνη
- ▶ Χλωραμφαινικόλη
- ▶ Μετρονιδαζόλη
- ▶ Ριφαμπικίνη
- ▶ Νιτροφουραντοΐνη
- ▶ Φωσφομυκίνη
- ▶ Μουπιροκίνη

Μηχανισμοί δράσης των αντιβιοτικών

- ▶ Αναστολή της σύνθεσης του κυτταρικού τοιχώματος
  - β-λακταμικά
  - Γλυκοπεπτίδια και Λιποπεπτίδια
  - Φωσφομυκίνη
- ▶ Αναστολή πρωτεϊνοσύνθεσης
  - Αμινογλυκοσίδες
  - Τετρακυκλίνες
  - Μακρολίδες και Λινκοσαμίδες
  - Στρεπτογραμμίνες
  - Οξαζολιδινόνες
  - Χλωραμφαινικόλη
- ▶ Αναστολή σύνθεσης νουκλεϊνικών οξέων
  - Κινολόνες
  - Σουλφοναμίδες και τριμεθοπρίμη
- ▶ Διαταραχή της κυτταρικής μεμβράνης
  - Πολυμυξίνες

Cell Wall Construction

Bacitracin

β -lactams

Fosfomycin

Glycopeptides

Structure and Function of the Cell Membrane

Colistin

Polymyxin B

Folic Acid Synthesis

Trimethoprim

Sulfonamides

THF

DHF

PABA

DNA

RNA

Protein

Cell Wall

Bacteria Cell

Cell Membrane

Structure and Function of DNA

Quinolones

Nitrofurantoin

Nitrimidazole

Rifampin

Protein Synthesis

Aminoglycosides

Lincosamide

Macrolides

Tetracyclines

PABA =
para-aminobenzoic acid

DHF =
Dihydrofolate

THF =
Tetrahydrofolate

Αντιμικροβιακή αντοχή

▶ Αντοχή

- Φυσική (intrinsic)
- Επίκτητη (acquired)

▶ Η επίκτητη αντοχή αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα ταχύτατης προσαρμογής των βακτηρίων στο νέο οικοσύστημα

Φυσική Αντοχή

Εντεροβακτηριακά

- ▶ Πενικιλίνη G
- ▶ Γλυκοπεπτίδια
- ▶ Φουσιδικό οξύ
- ▶ Μακρολίδες
- ▶ Κλινδαμυκίνη
- ▶ Λινεζολιδίνη
- ▶ Στρεπτογραμμίνες
- ▶ Μουπιροσίνη

Φυσική αντοχή

<i>Salmonella</i> spp	CFX
<i>Klebsiella</i> spp, <i>Citrobacter diversus</i>	AMP, AMX, TIC, CARB
<i>Proteus mirabilis</i>	COL, FUR, TIG
<i>Proteus vulgaris</i>	AMP, AMX, CFX, COL, FUR
<i>Yersinia enterocolitica</i>	AMP, AMX, CARB, TIC, CEF

Φυσική αντοχή

<i>Enterobacter</i> spp, <i>Citrobacter freundii</i>	AMP, AMX, AMC, CEF, FOX
<i>Morganella morganii</i>	AMP, AMX, AMC, CEF, CFX, COL, FUR
<i>Providencia</i> spp	AMP, AMX, AMC, CEF, CFX, GN, NT, TB, COL, FUR
<i>Serratia</i> spp	AMP, AMX, AMC, CEF, CFX, COL

Σχετική Διαπερατότητα Εξωτ Μεμβράνης των μη ζυμωτικών βακτηρίων

Είδος μικροβίου	Σχετική διαπερατότητα (%)
<i>E. coli</i>	100
<i>P. aeruginosa</i>	1-8
<i>A. baumannii</i>	1-3
<i>S. maltophilia</i>	3-5
<i>B. cepacia</i>	11

Επίκτητη αντοχή Γενετικοί μηχανισμοί

- ▶ Η επίκτητη αντοχή των βακτηρίων στα αντιβιοτικά είναι αποτέλεσμα βιοχημικών διαδικασιών, οι οποίες οφείλονται σε:
  1. σημειακές μεταλλαγές του χρωμοσωματικού DNA (mutations) ή / και
  2. απόκτηση εξωγενούς γενετικού υλικού από άλλα βακτήρια (οριζόντια μεταβίβαση γονιδίων)

Μεταλλαγές (mutations)

- ▶ Οι μεταλλαγές αφορούν το χρωμοσωματικό DNA
- ▶ Συμβαίνουν σπάνια (10^{-7} - 10^{-8}) ως τυχαία συμβάματα και ελάχιστα συμβάλλουν στην απόκτηση αντοχής
- ▶ Επιλέγονται κάτω από την πίεση των αντιβιοτικών και προκαλούν ανθεκτικούς πληθυσμούς – κάθετη μεταβίβαση

Απόκτηση εξωγενούς γενετικού υλικού - Μεταβίβαση γονιδίων

- ▶ Τα γονίδια αντοχής συχνά βρίσκονται σε εξωχρωμοσωματικά γενετικά στοιχεία ή σε τμήματα ενσωματωμένα στο χρωμόσωμα
- ▶ Η μεταβίβαση νέων γονιδίων στο βακτήριο μπορεί να γίνει με:
  - Μεταμόρφωση (transformation)
  - Σύζευξη (conjugation)
  - Μεταγωγή (transduction)

1. Μεταμόρφωση (transformation)

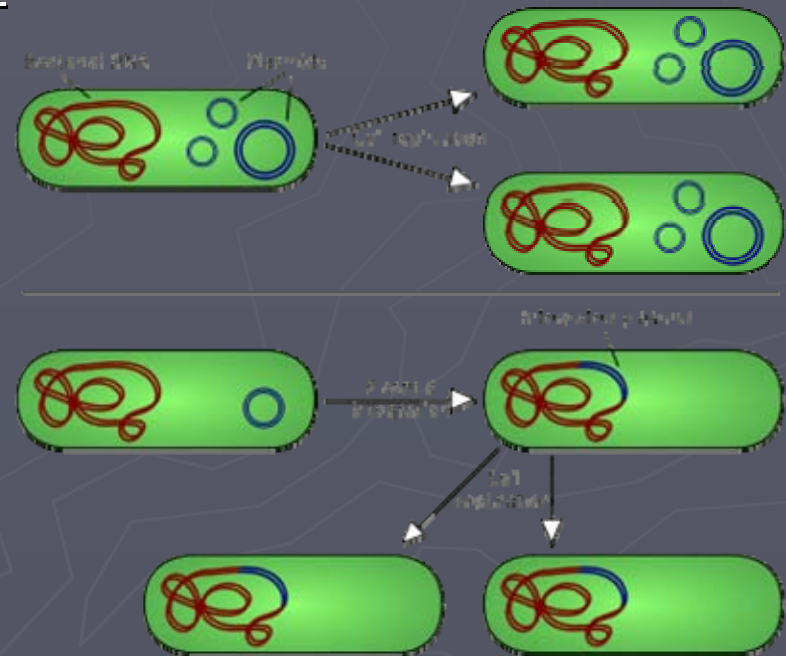
- ▶ Η διαδικασία πρόσληψης από ορισμένα βακτήρια μορίων χρωμοσωματικού DNA, το οποίο έχει προκύψει από τη λύση άλλων βακτηρίων και βρίσκεται “ελεύθερο” στο περιβάλλον.
- ▶ Το ξένο DNA εισέρχεται στο κύτταρο – δέκτη, όπου ενσωματώνεται στο χρωμόσωμα σχηματίζοντας με ανασυνδυασμό τα “μωσαϊκά” γονίδια
- ▶ Η ενσωμάτωση του DNA είναι εφικτή εφ’ όσον προέρχεται από “συγγενή” βακτήρια. Συνήθης σε Gram(+)κόκκους.
- ▶ Παράδειγμα: *S. pneumoniae* - viridans streptococci
Τροποποιημένες PBPs: 1a, 1b, 2a, 2b, 2x, 3
Κωδικοποιούνται από pbr “μωσαϊκά” γονίδια

2. Σύζευξη (conjugation)

- ▶ Ο κυριότερος μηχανισμός μεταβίβασης γονιδίων αντοχής στα Gram αρνητικά βακτήρια
- ▶ Η μεταβίβαση του γενετικού υλικού γίνεται με τα πλασμίδια, τα οποία μπορεί να φέρουν ένα ή περισσότερα γονίδια αντοχής (πλασμίδια πολλαπλής αντοχής)
- ▶ Απαιτείται άμεση επαφή μεταξύ δύο βακτηρίων (δότη και δέκτη), η οποία εξασφαλίζεται με ειδικά ινίδια (συζευκτικά – αυτομεταφερόμενα πλασμίδια)

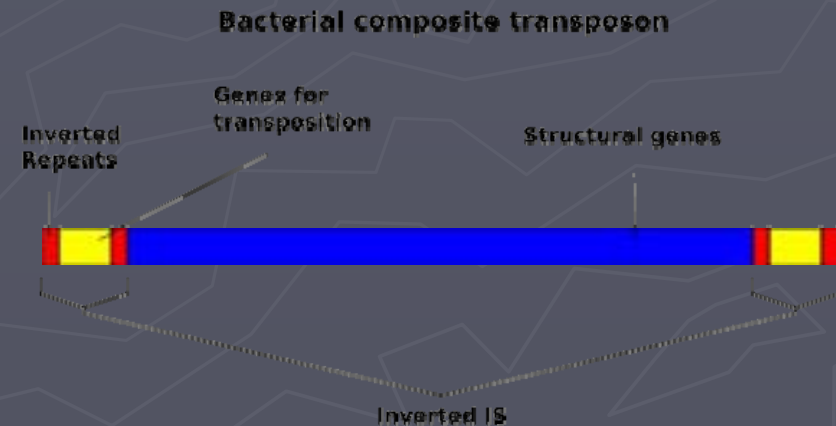
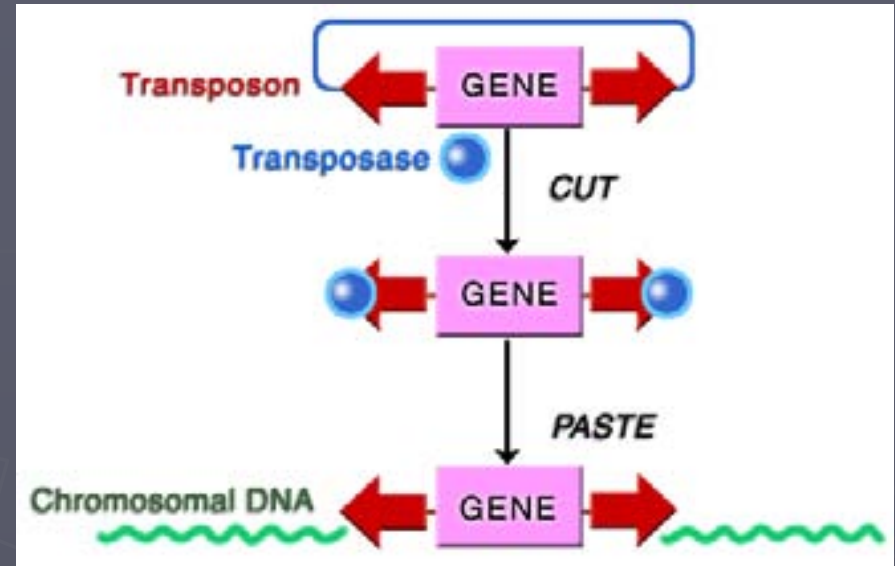
Πλασμίδια

- ▶ Τα πλασμίδια είναι εξωχρωμοσωματικά, κυκλικά, διπλής έλικας μόρια DNA, τα οποία αντιγράφονται αυτόνομα σε σχέση με το βακτηριακό χρωμόσωμα.
- ▶ Ενίοτε ενσωματώνονται στο χρωμόσωμα (επισώματα)
- ▶ Ταξινομούνται σε 4 ομάδες "incompatibility groups" IncF, IncP, Ti, IncL
- ▶ Στα πλασμίδια αντοχής (R) μπορούν να ενσωματωθούν **μεμονωμένα γονίδια αντοχής, τρανσποζόνια ή ιντεγκρόνια**

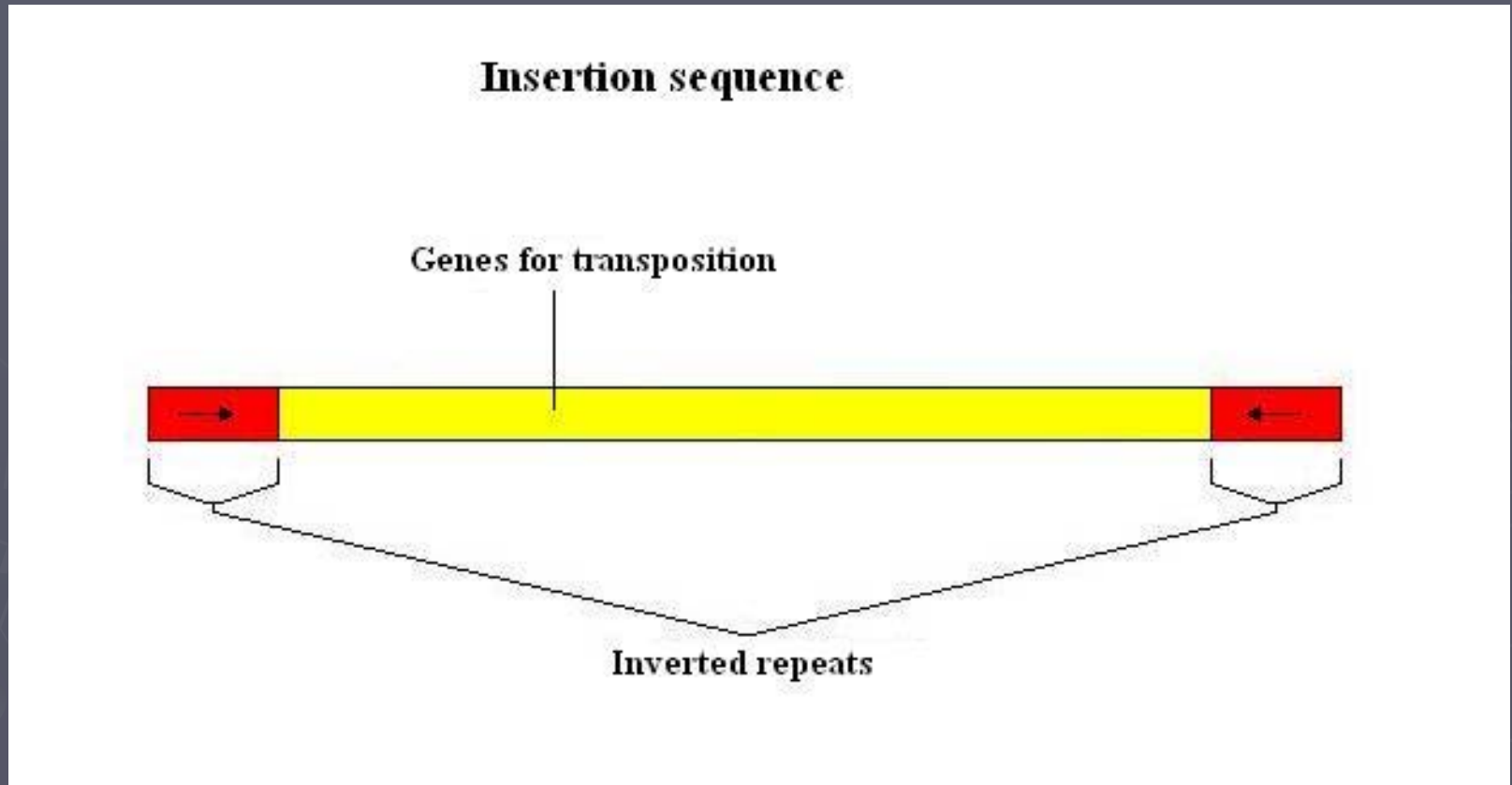
Τρανσποζόνια

- ▶ Μεταθετά γενετικά στοιχεία τα οποία μπορούν από μόνα τους να μετακινηθούν από μια γενετική μονάδα σε μια άλλη (βακτηριακό χρωμόσωμα ή πλασμίδια), χάριν της τρανσποζάσης
- ▶ Φέρουν στα άκρα τους τις ανεστραμμένες επαναλαμβανόμενες αλληλουχίες (IR), που καθορίζουν το τμήμα που θα μετατεθεί.

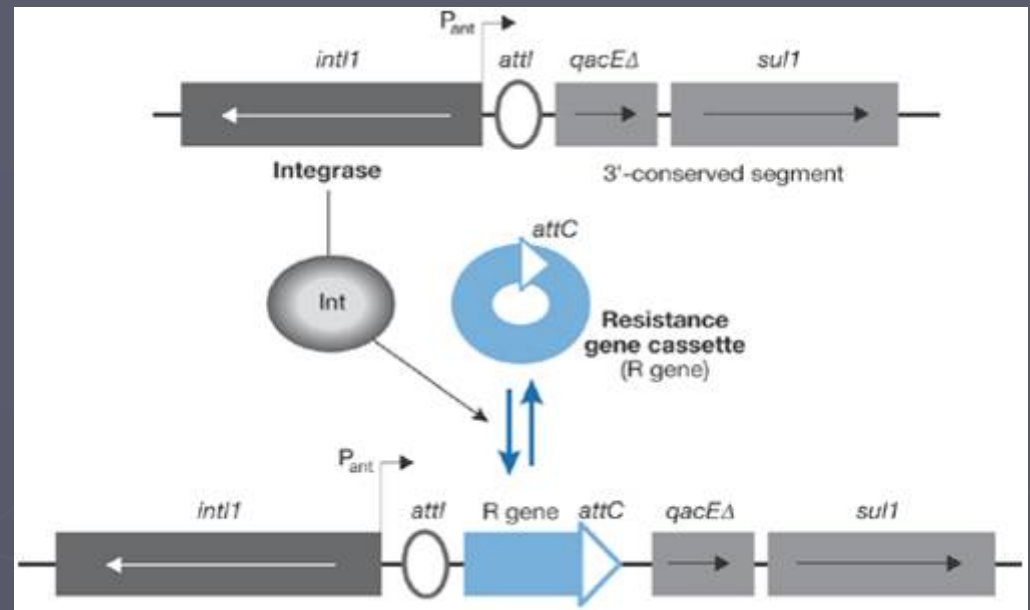

Αλληλουχίες εισδοχής (IS)

Οι πιο απλές μορφές μεταθετού γενετικού στοιχείου.
Φέρουν μόνο το γονίδιο της τρανσποζάσης

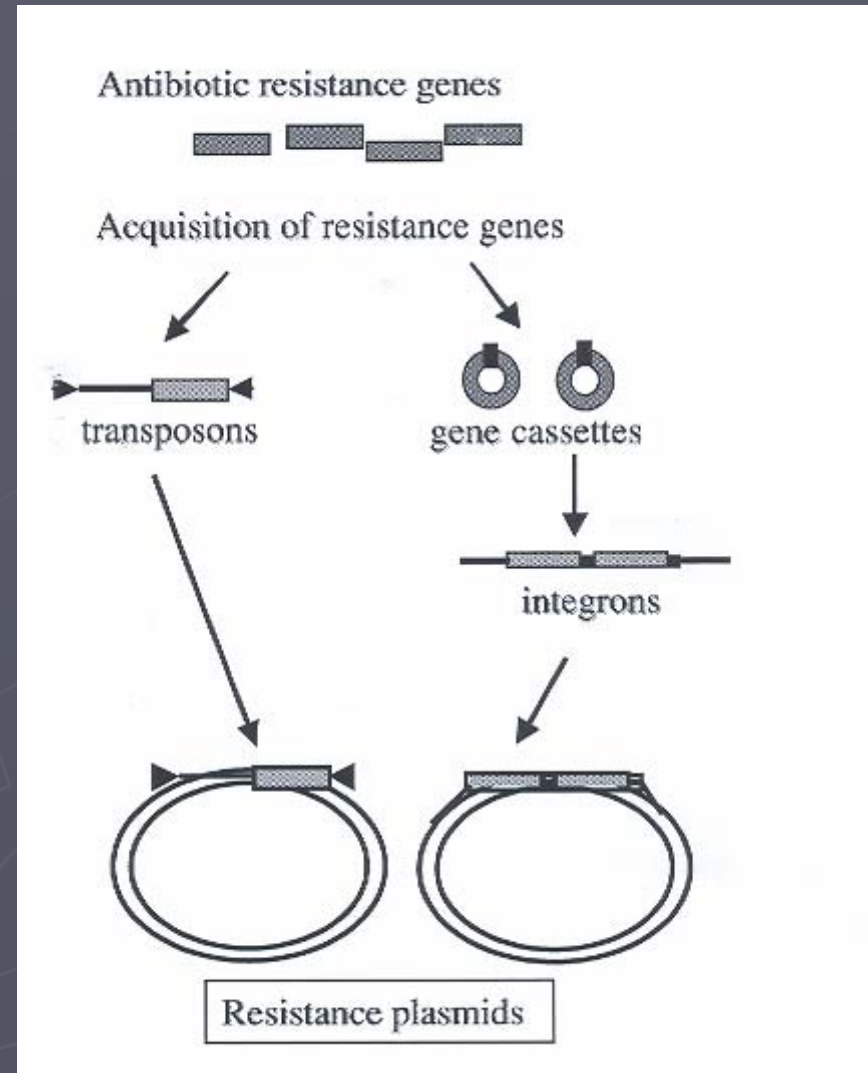
Ιντεγκρόνια

- Μεταθετά γενετικά στοιχεία ικανά να αναγνωρίζουν και να ενσωματώνουν γονιδιακές κασέτες
- Χαρακτηρίζονται από την παρουσία τριών δομικών στοιχείων: την ιντεγκράση (intI), την ειδική θέση ανασυνδυασμού (attI) για την ενσωμάτωση της κασέτας, και τον κοινό υποκινητή (P) για την έκφραση των ενσωματωμένων γονιδιακών κασετών.
- Οι γονιδιακές κασέτες είναι μικρά μεταθετά στοιχεία, τα οποία περιλαμβάνουν ένα μόνο γονίδιο και μια θέση ανασυνδυασμού (attC), γνωστή ως 59-be.
- Τα ιντεγκρόνια μετακινούνται με πλασμίδια και τρανσποζόνια, ενώ έχουν βρεθεί και στο βακτηριακό χρωμόσωμα

Μεταθετά γενετικά στοιχεία

- ▶ Πλασμίδια
- ▶ Τρανσποζόνια
- ▶ Ιντεγκρόνια
  - Επιτρέπουν στα γονίδια να μετακινούνται μέσα στο γονιδίωμα ενός βακτηρίου ή μεταξύ των γονιδιωμάτων διαφορετικών βακτηρίων

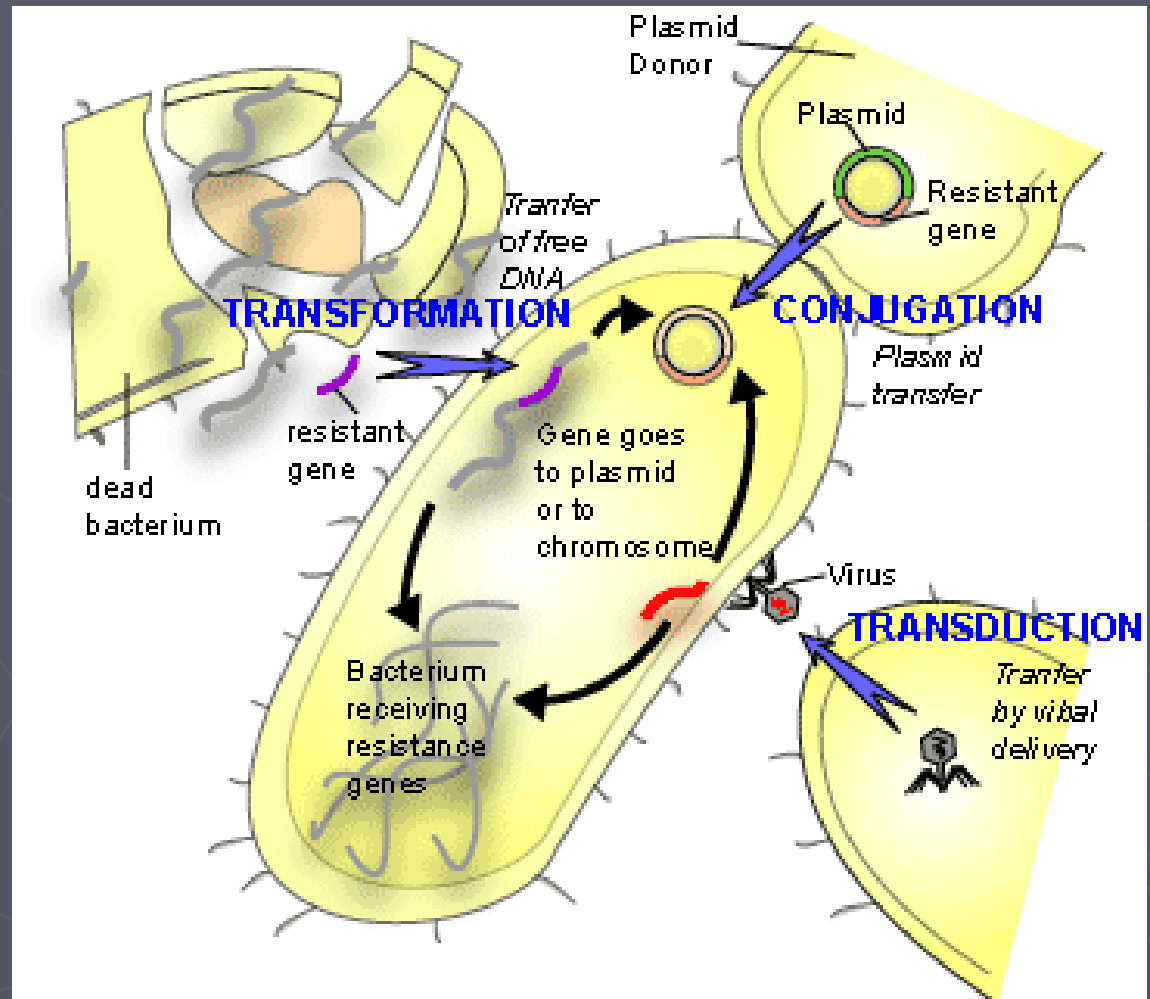

3. Μεταγωγή (transduction)

- ▶ Η μεταβίβαση γενετικού υλικού μέσω βακτηριοφάγων ανάμεσα σε δύο “συγγενή” βακτήρια
- ▶ Οι βακτηριοφάγοι είναι ιοί που προσβάλλουν τα βακτήρια
- ▶ Ο ρόλος των φάγων στη μεταβίβαση της αντοχής είναι περιορισμένος

Απόκτηση εξωγενούς γενετικού υλικού

- Μεταμόρφωση
- Σύζευξη
- Μεταγωγή

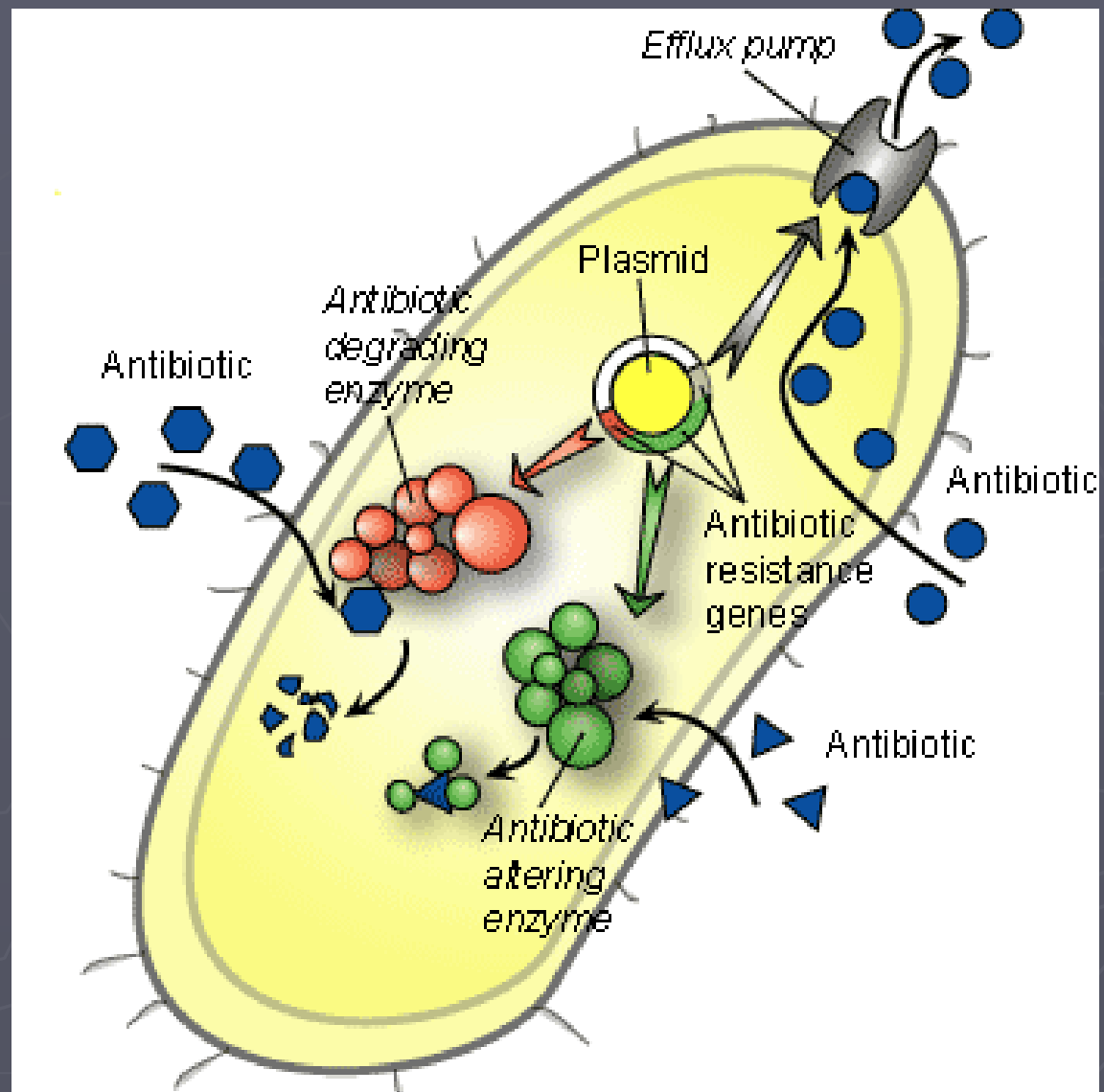

Επίκτητη αντοχή στα αντιβιοτικά Βιοχημικοί μηχανισμοί

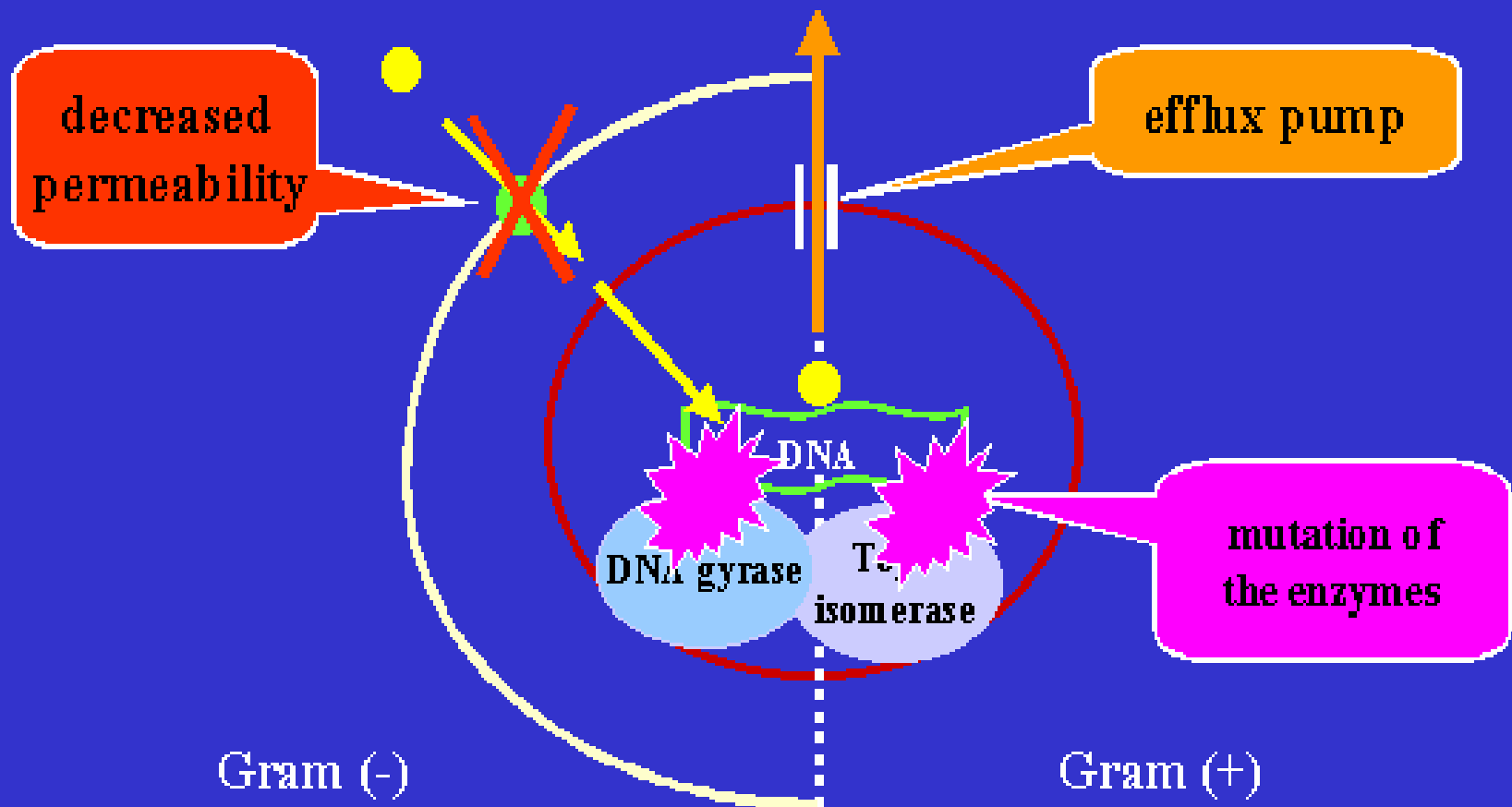
- ▶ Τροποποίηση - αδρανοποίηση του αντιβιοτικού μέσω ενζύμων
- ▶ Τροποποίηση του στόχου δράσης του αντιβιοτικού
- ▶ Μειωμένη συγκέντρωση του αντιβιοτικού
  - Μειωμένη είσοδος του αντιβιοτικού
  - Αντλία ενεργητικής αποβολής του αντιβιοτικού

Συχνά συνυπάρχουν

Μηχανισμοί αντοχής στα αντιβιοτικά

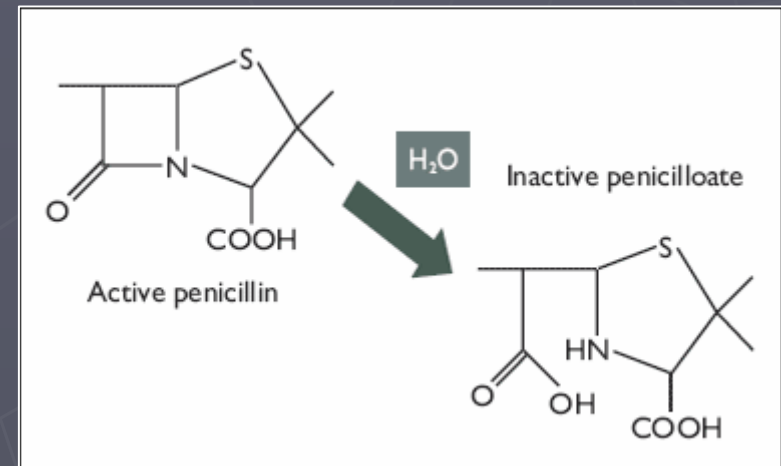
Resistance to fluoroquinolones: the basics

1. Αδρανοποίηση του αντιβιοτικού μέσω ενζύμων

- β-λακταμάσες
- Αμινογλυκοσιδο-τροποποιητικά ένζυμα (AMEs)
- Ακετυλοτρανσφεράσες της Χλωραμφαινικόλης- (CATs)

- ▶ Συνήθως προκαλούν υψηλού επιπέδου αντοχή
- ▶ Συχνά είναι επίκτητα, αλλά και ενδογενή
- ▶ Μερικά αντιβιοτικά δεν αδρανοποιούνται από ένζυμα, πχ Vancomycin (1958)

2. Τροποποίηση του στόχου δράσης

- ▶ Μεθυλίωση ριβοσώματος → αντοχή σε MLS
- ▶ Τροποποίηση RBPs (πενικιλλινο-δεσμευτικές πρωτεΐνες) → αντοχή στα β-λακταμικά
- ▶ Μεταλλαγή της DNA γυράσης και τοποϊσομεράση IV → αντοχή στις φθοριοκινολόνες
- ▶ Αλλαγή του διπεπτιδίου D-Ala-D-Ala σε D-Ala-D-Ser ή D-Ala-D-Lys → αντοχή του *Enterococcus* spp στη Vancomycin και Teicoplanin

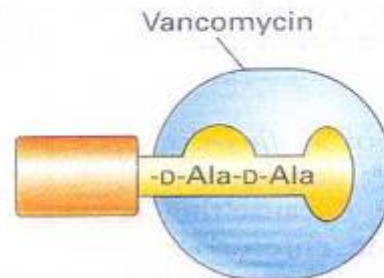
Αντοχή στην βανκομυκίνη λόγω αλλαγής του στόχου δράσης

Vancomycin-Susceptible Enterococci

Vancomycin-susceptible enterococci make cell-wall precursors that have high affinity for vancomycin.

Tripeptide containing intermediates in cell-wall synthesis

Inhibition of cell-wall synthesis

Vancomycin-Resistant Enterococci

Vancomycin-resistant enterococci, in the presence of vancomycin, make cell-wall precursors that have low affinity for vancomycin.

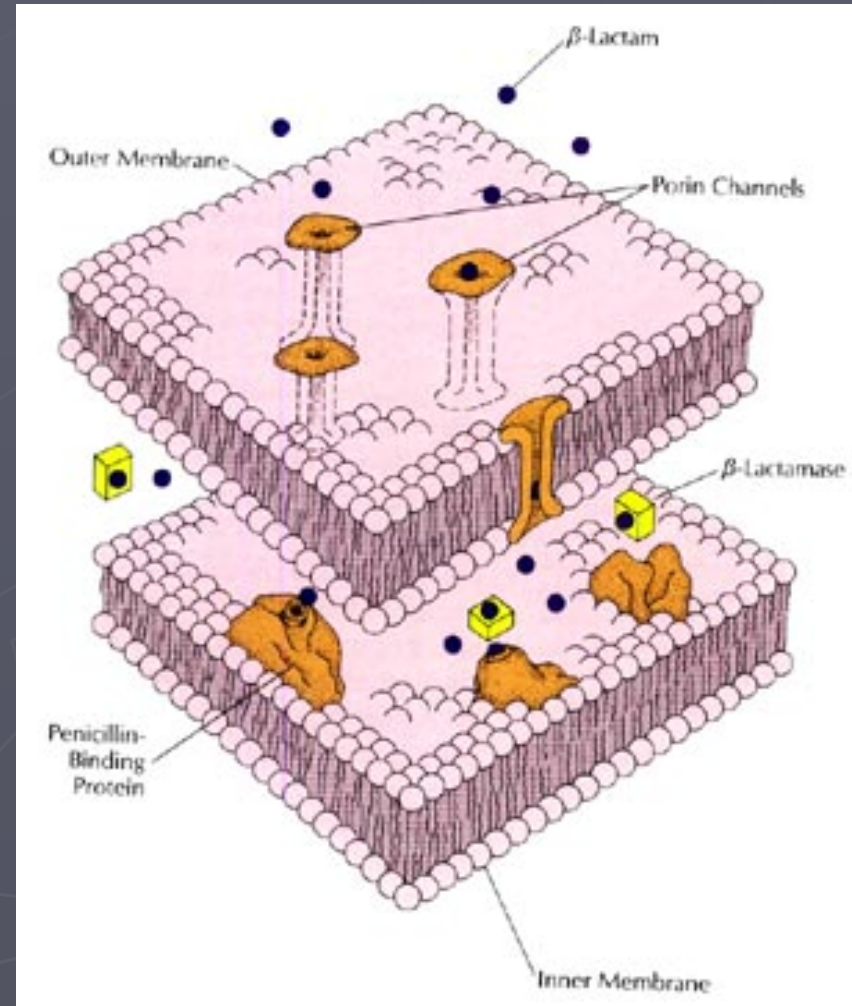
Vancomycin

Cell-wall synthesis

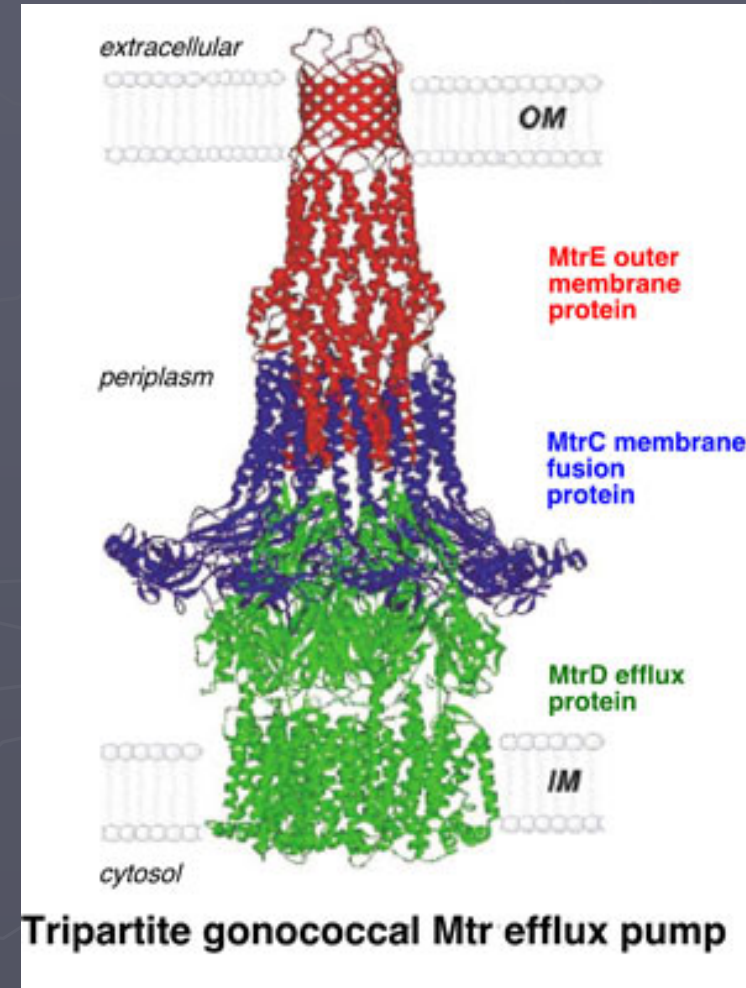
3. Μειωμένη είσοδος του αντιβιοτικού (φραγμοί στην EM και ΚΜ)

- ▶ Μείωση πορινών προκαλεί αντοχή σε:
  - IMP (*P. aeruginosa*),
  - FEP (*E. cloacae*),
  - FOX και CAZ (*K. pneumoniae*)
- ▶ Φραγμοί στην ΚΜ
  - Η είσοδος των AMGs μέσω της ΚΜ στο ΚΠ απαιτεί O_2 , γι' αυτό τα αναερόβια είναι ανθεκτικά στις AMGs

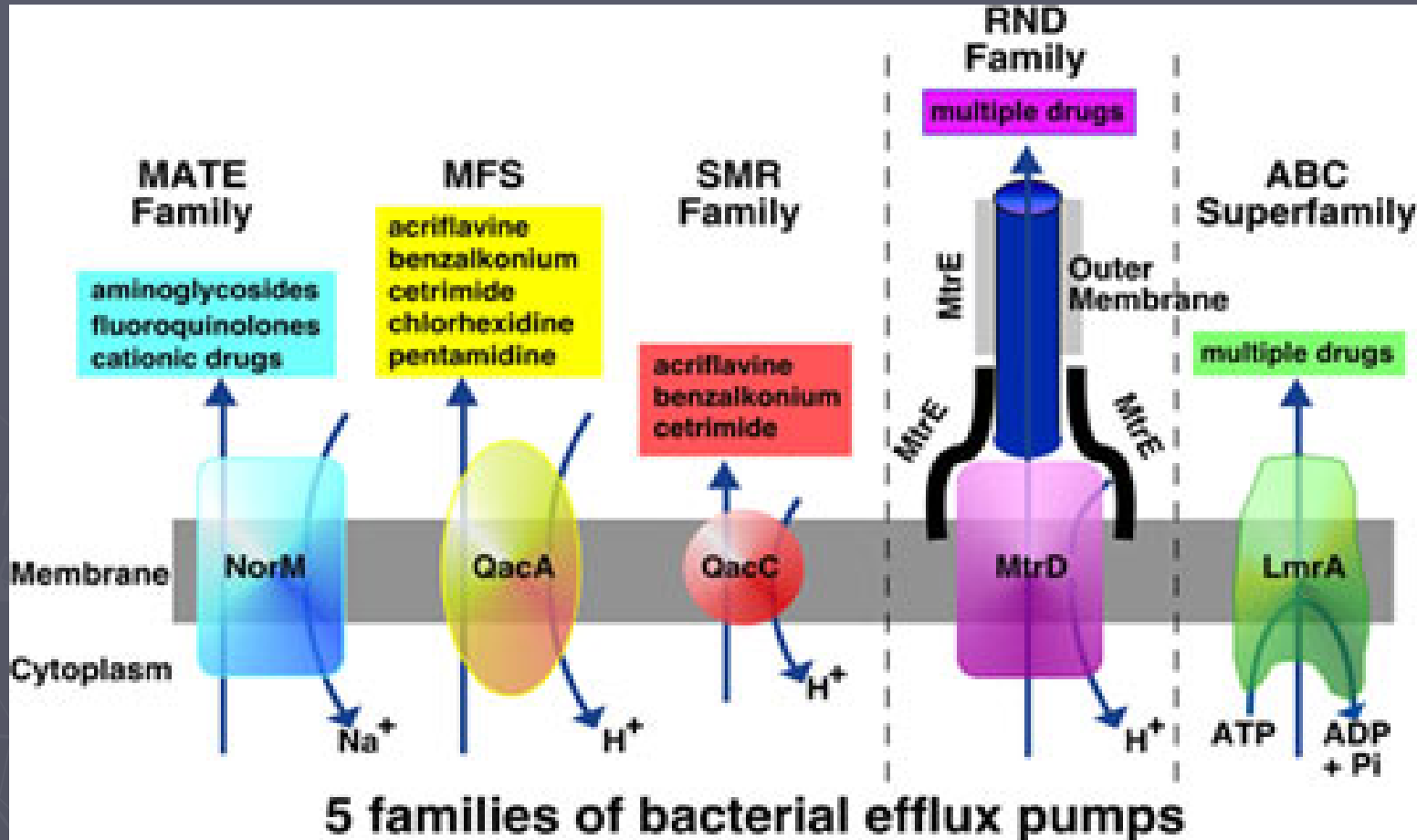

4. Συστήματα αντλιών ενεργητικής αποβολής

- ▶ Υπάρχουν σε όλα τα ζώντα κύτταρα για την αποβολή τοξικών ουσιών
- ▶ Είναι συστήματα πρωτεϊνών που εξωθούν ενεργητικά τα αντιβιοτικά από το κυτταρόπλασμα
- ▶ Κωδικοποιούνται από σύστημα γονιδίων οργανωμένων σε ένα οπερόνιο
- ▶ Η έκφραση τους είναι ιδιοσυστασιακή, επαγωγίμη ή σιωπηλή
- ▶ Συνήθως αφορούν πολλές τάξεις αντιβιοτικών
- ▶ Μπορεί να συνυπάρχουν διάφοροι τύποι αντλιών, οπότε προκαλείται υψηλού επιπέδου αντοχή

Ταξινόμηση αντλιών ενεργητικής αποβολής

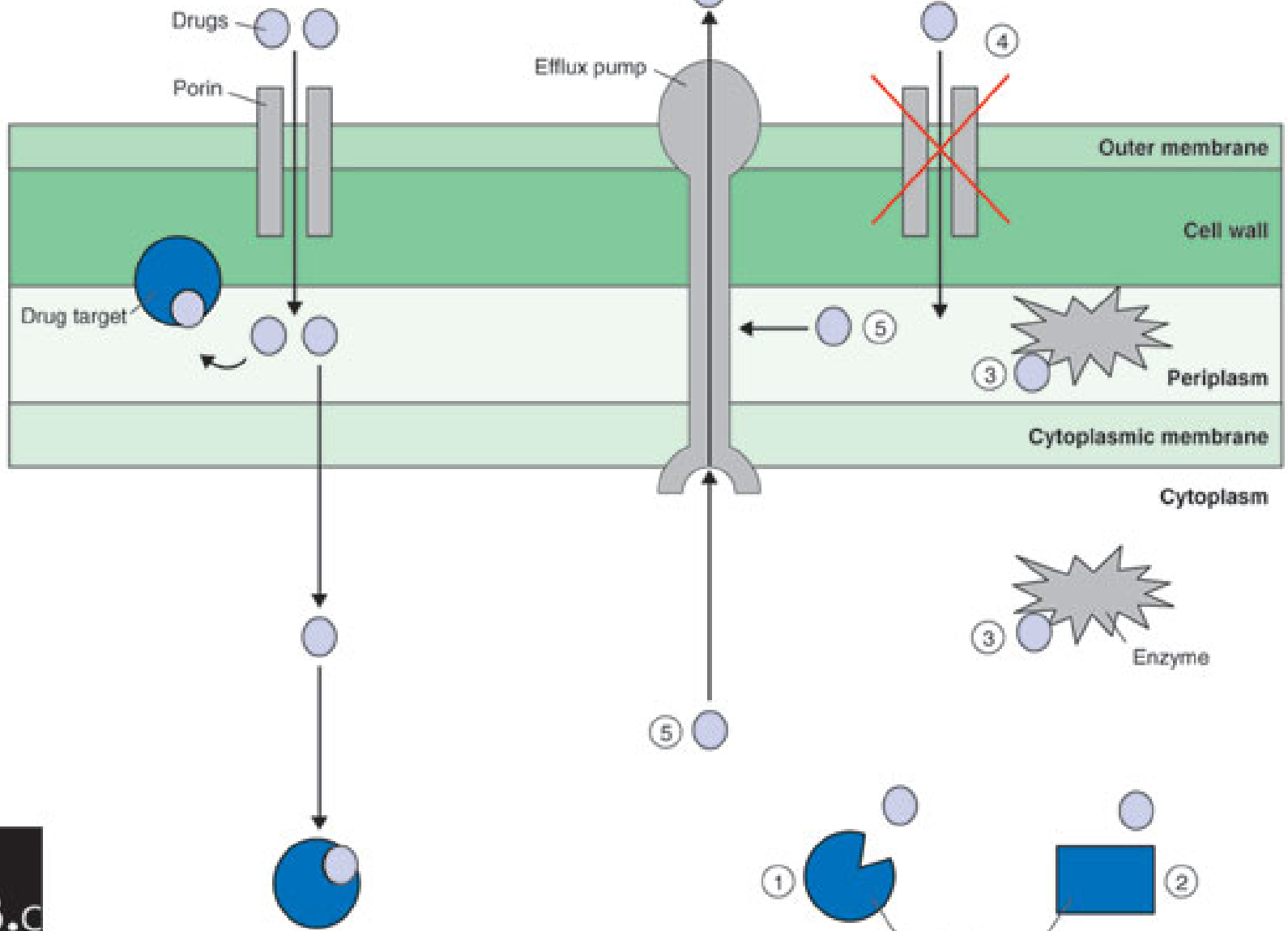

MATE: Multidrug and toxic compound extrusion,

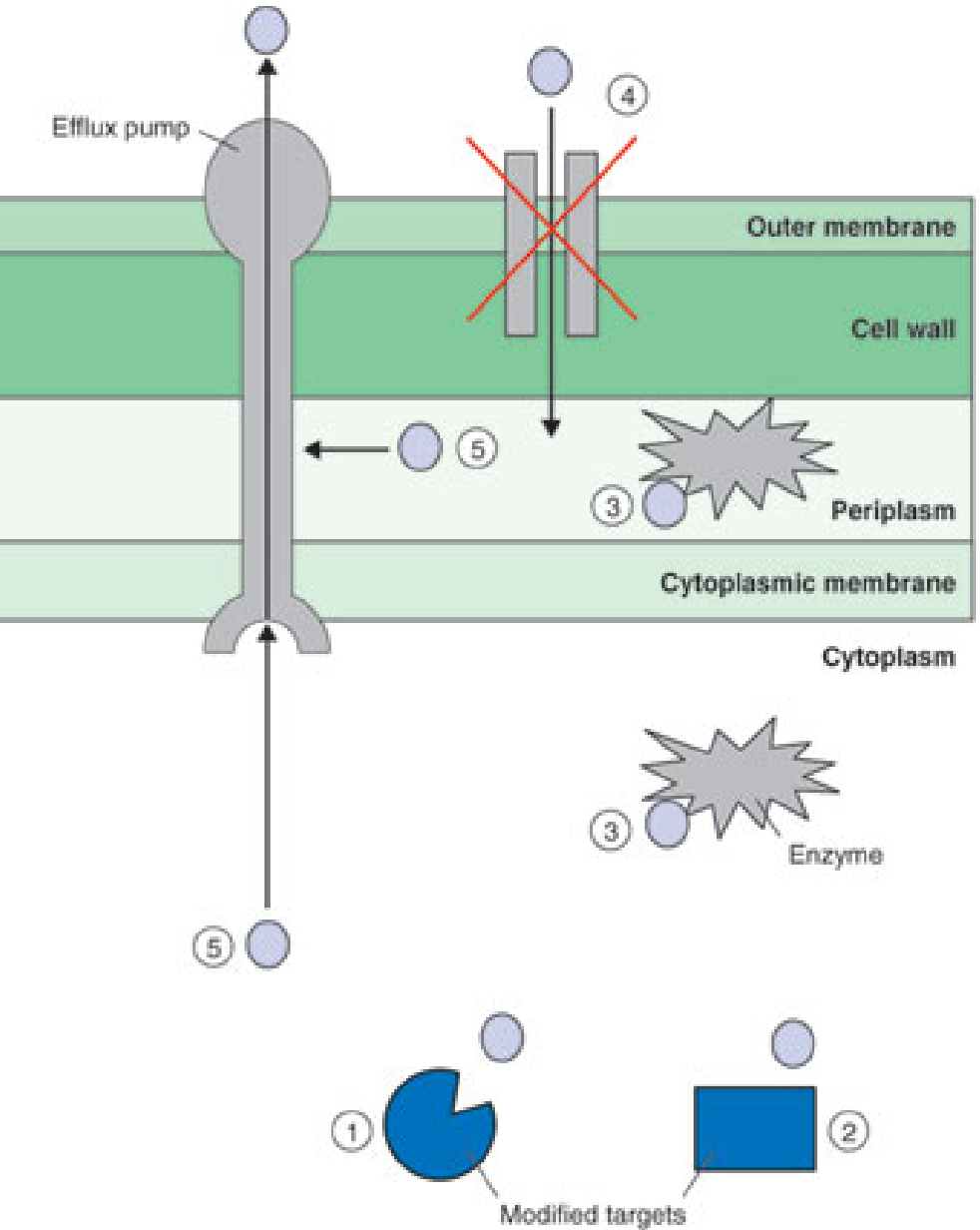
MFS: Major Facilitator Superfamily, **SMR:** Small Multidrug Resistance,

RND: Resistance Nodulation Division, **ABC:** ATP binding cassette

(a) Sensitive bacteria

(b) Resistant bacteria

Βιομεμβράνες

